

CZASOPISMA EMIGRACYJNE W BIBLIOTECE KÓRNICKIEJ

Zrządziła Opatrzność, że stulecie największego wysiłku narodu o odzyskanie niepodległości święcimy we własnym, wolnym państwie. Z odległości stuletniej, z wyżyn wolności i nowych, nieznanych tamtym ludziom doświadczeń możemy teraz spojrzeć na ich wysiłek, ocenić go i poznać moc uczuć i wartość idei, które rozwijali wytrwale w najgorszych warunkach »wyparci z łona ojczyzny, pogwałceni, lecz nieulegli«. (W. P[later], *Gazeta Narodowa*, Paryż, 1834. Przedmowa).

Zainteresowanie spuścizną emigracyjną wzmagają się coraz bardziej. Może czasem stwierdzi nauka polska, że idee, nurtujące wśród wychodźców, że owe prawdy polityczne i socjalne, które zgłębiali teoretycznie jedynie, odcięci całkowicie od życia praktycznego — to cenny i trwałe dorobek kultury polskiej.

Do bohaterów powstań i emigrantów należeli: właściwy twórca Biblioteki Kórnickiej Tytus hr. Działyński, syn jego Jan, oraz ojciec późniejszego tej Biblioteki właściciela, generał Władysław Zamoyski. Biorąc czynny udział w życiu wychodźczym doceniali oni znaczenie czasopism dla historii emigracji jako źródła podstawowego, w którym odbijają się wszechstronnie jej prace, myśli i dążenia. Stąd w gromadzeniu przez nich tego działu emigracyjnej spuścizny widać nie tylko wybór, lecz pewną nawet pieczołowitość. Obok obozu monarchistycznego reprezentowany jest obóz demokratyczny, a także partje półśrodkowe.

Pewna część znajdującego się dziś w Bibliotece Kórnickiej zasobu czasopism emigracyjnych wpłynęła tutaj już za czasów Tytusa Działyńskiego, więcej za syna jego Jana, największy jednak procent stanowił własność gen. Wład. Zamoyskiego. Prowenjencja niektórych egzemplarzy jest specjalnie ciekawa. Wymienimy tu pięknie w skórę czarną ze złotym wyciskiem oprawiony wraz z innymi o radykalno-demokratycznej tendencji czasopismami egzemplarz *Małego Pielgrzyma*, dedykowany Klaudji z Działyńskich Potockiej »w dowód rzetelnego szacunku dla cnót obywatelskich« przez towarzysza niedoli i współtęłacza Tadeusza Żabickiego; inny — *Stawianin* — oprawny w półskórek zielony, dedykowany »na pamiątkę Współtęłactwa« przez Antoniego Alfonsa Starzyńskiego majorowi wojsk polskich Bulewskiemu w Paryżu 1844 r.; inne znowu noszą własnoręczny podpis Leonarda Niedźwieckiego, którego własność

stanowiące niektóre druki, jakoteż liczne archiwalja weszły w skład Biblioteki Kórnickiej. Tomy *Rocznika Tow. Histor. Literackiego*, drukowane w Paryżu, mają czcionką tekstu na odwrocie karty tytułowej napis, stwierdzający, iż dany egzemplarz należy do »Hr. Jana Działyńskiego, członka Towarzystwa«.

Jan Działyński i Wład. Zamoyski wspierali częstokroć zagrożony wskutek braku funduszków byt niektórych czasopism, finansując nakłady, w rezultacie czego mieli prawo do większej ilości egzemplarzy. Inne, jak się zdaje, nabywali w większej liczbie w handlu, aby je tem pewniej uchronić od zagłady. Tą drogą znalazło się w Bibliotece Kórnickiej prawdziwe bogactwo egzemplarzy np. *Trzeciego Maja*, *Noworocznika Demokratycznego* i innych. Mimo to jednak uderza dość znaczna ilość defektów i to niekiedy bardzo charakterystycznych. Tak np. tomy I—VII *Trzeciego Maja* posiada Biblioteka w kilkunastu egzemplarzach, tomy dalsze z trudnością dały się skompletować. Podobnie przedstawia się sprawa i z *Noworocznikiem Demokratycznym* — R. I (1842) posiadamy w 1 egzemplarzu, R. II (1843) — w kilkunastu. Kilka zaś innych czasopism (w niżej podanym spisie pozycje: 11, 15, 25, 27, 31 i 40) zdołaliśmy dotychczas odszukać tylko w fragmentach. Wiele z tych braków uzupełni się prawdopodobnie w miarę postępujących prac bibliotecznych, jak to zresztą niejednokrotnie już miało miejsce.

To zdekompilowanie zbiorów wytłumaczyć się daje głównie smutnymi kolejami, jakie przechodziła niejednokrotnie Biblij. Kórnicka w ciągu swego wiekowego istnienia (np. sekwestr 1863—69 r.).

Mimo tych, jak zaznaczono, dość nawet znacznych defektów, zbiór kórnicki jest ciekawy i godzien, aby i na niego zwrócono uwagę. Są w nim bowiem organy wszystkich prawie ważniejszych stronnictw emigracyjnych, począwszy od *Trzeciego Maja* i palonej na stosie *Kroniki Emigracji Polskiej*, poprzez *Okólniki* i *Pisma Tow. Demokratycznego*, a kończąc na *Pamiętniku Emigracji* i innych z partyj półśrodkowych; są pisma, które istniały całe szeregi lat (*Demokrata Polski*) i istne efemerydy dziennikarskie, zjawiające się i gasnące po kilku zaledwie numerach. Jeśli chodzi o teren, na którym powstawały, to najliczniej reprezentowane są pisma, wychodzące we Francji, rzadziej w Belgji, Niemczech, Szwajcarji, Anglii i Szkocji.

W sumie stanowi to około 50 pozycji, czyli prawie połowę notowanych w Kucharzewskiego *Czasopiśmiennictwie polskiem wieku XIX*.

Porównując cały ten materiał w czasie opracowywania go z *Bibliografją* Estreicherera i Kucharzewskim, natknęliśmy się na liczne niedokładności i różnice. Estreicher miał ograniczony zasób, na którym opierał swoje dane, przytem posługiwał się jednakową metodą przy opisie egzemplarza zupełnego i zdefektowanego. Dochodzą do tego liczne omyłki zecerskie. Niektóre jego opisy bibliograficznie powinny wskutek tego wyglądać zupełnie inaczej. Kucharzewski przeważnie opiera się na Estreicherze, stąd i u niego znajdują się często te same niedokładności. Rodzi to potrzebę nowego bibliograficznego opracowania perjo-dyków emigracyjnych.

Poniżej podajemy w porządku alfabetycznym wykaz czasopism emigracyjnych, znajdujących się w Bibliotece Kórnickiej. Zestawienie to ma *cele czysto informacyjne*. Ażeby jednak dać przybliżoną miarę odchyień między rzeczywistym stanem rzeczy, a opisem Estreichera, zaznaczamy niektóre charakterystyczniejsze różnice przy odnośnych czasopismach. W notatce bibliograficznej podajemy daty według Estreichera lub Kucharzewskiego, a nie według posiadanego materiału, gdyż w ostatnim wypadku musiałyby one po jakimś czasie ulec zmianie, czego możliwość zazaczyliśmy wyżej.

Stanisława Jasińska

1. DEMOKRATA POLSKI. Pismo polemiczne pod kierunkiem Kazimierza Tomkiewicza ...wydane. Poitiers — Paryż, 1837—63.
2. DEMOKRATA POLSKI. [Partja półśrodkowa]. Wyd. K. Tomkiewicz. Poitiers, 1841—42.
3. DZIENNIK NARODOWY. Red. Wł. Plater (i inni). Paryż, 1840—48. (Gerentem dziennika jest od R. III J. Wereszczyński. Estreicher podaje Wereszczyńskiego jako gerenta dopiero od R. V, 1845 r.).
4. ECHO MIAST POLSKICH. Pismo nie perjodyczne... Wyd. Jan Czyński. Paryż, 1843—45. (Numer 24-ty wyszedł w r. 1845. Est. podaje r. 1844. Tak samo Kucharzewski).
5. FENIKS. Nowe pismo Emigracji polskiej. Red. K. Bronikowski (i inni). Paryż, 1833.
6. GAZETA NARODOWA wydawana w Zakroczymiu 1831. Przedrukowana w Paryżu... Wyd. Wład. Plater. Paryż, 1834.
7. JUTRZENKA. Pismo poświęcone religji, moralności, umiejętnościom zastosowanym, literaturze, historii i wiadomościom dziennym. Red. L. E. Gordaszewski. Paryż, 1853. (Tytuł nagłówekowy 2-go poszytu brzmi: »Jutrzenka i Wschód«. Pod tym ostatnim tyt. wymienia pismo Estr.).
8. KRAJ I EMIGRACJA. Zbiór pism politycznych i wojskowych. Wyd. J. Woronicz. Paryż, 1834—43.
9. KRONIKA EMIGRACJI POLSKIEJ. Wyd. K. Sienkiewicz. Paryż, 1834—39. (T. II wychodził w ciągu roku 1834—5; Karta tyt. ma datę 1834. Estr. podaje ten tom w 1835 r.).
KWESTJE W TOW. DEM. POLSK. ROZBIERANE vide TOWARZYSTWO DEMOKRATYCZNE POLSKIE.
10. MAJ, TRZECI. Red. L. Orpiszewski. Paryż, 1839—48.
11. NARODOWOŚĆ. Pismo wyłącznie poświęcone sprawie polskiej. Wyd. M. A. Słowaczyński. Paryż, 1841—42.
12. NOWOROCZNIK DEMOKRATYCZNY. Wyd. T. Wiśniowski. Paryż, 1842—1843.

13. OJCZYŻNA. Pismo patryjotyczne poświęcone sprawie narodu polskiego i wolności republikańskiej wydawane przez Franciszka Grzymałę. Paris, 1848. (Nie notowane u Estr.)
14. OKÓLNIKI TOWARZYSTWA DEMOKRATYCZNEGO POLSKIEGO. Wyd. T. Wiśniowski. Poitiers—Paryż—Londyn, 1836—44. (Znajdują się tutaj dodatki, których Estr. nie notuje).
15. ORZEŁ BIAŁY. Pismo wyłącznie poświęcone wyjarzmiającej się Polsce. Wyd. W. Tyszka (i inni). Bruxella, 1839—48.
16. PAMIĘTNIK EMIGRACJI. Wyd. M. Podczaszyński. Paryż, 1832—33. PAMIĘTNIK TOW. DEM. POLSK. vide PISMO TOWARZYSTWA DEMOKRATYCZNEGO POLSKIEGO.
17. PAMIĘTNIKI POLSKIE. Wyd. X. Bronikowski. Paryż, 1844—45. (Estr. nie wymienia t. IV-go).
18. PIELGRZYM POLSKI. Pismo polityczne i literaturze narodowej poświęcone. Wyd. E. Januskiewicz (i inni). Paryż, 1833. ...Pismo polityczne i literackie. Paryż, 1833.
19. PISMA KOMISSYI KORRESPONDENCYJNEJ EMIGRACYI POLSKIEJ. Poitiers, 1837—1843.
20. PISMO TOWARZYSTWA DEMOKRATYCZNEGO POLSKIEGO. Poitiers—Paryż, 1837—44. T. III. pod zmienionym tyt.: »Pamiętnik Towarzystwa Demokratycznego Polskiego«.
21. PISMO ZBIOROWE wydawane staraniem i nakł. Tow. Naukowego Młodzieży Polskiej w Paryżu. Red. M. Dzikowski. Bendlikon, 1865.
22. POLOGNE, LA. Annales contemporaines politiques, religieuses et litteraires des peuples de l'Europe Orientale. . . Red. C. Robert. Paris, 1848—51.
23. POLONAIS, LE. Journal des intérêts de la Pologne. Wyd. Wł. Plater. Paris, 1832—37.
24. POLONIA or, monthly reports on polish affairs. . . Red. Campbell Tom. London, 1832.
25. POLSKA CHRYSZTUSOWA. Pismo poświęcone zasadom społecznym. L. Królikowski. Paryż, 1842—46.
26. POLSKA, MŁODA. Wiadomości historyczne i literackie. Wyd. E. Januskiewicz. Paryż, 1838—40.
27. PRAWDA. Pismo czasowe przez X. Y. Z. Wyd. H. Kamiński. Genewa—Berlin, 1860—61.
28. PRZEGLĄD DZIEJÓW POLSKICH. Wyd. T. Wiśniowski (i inni). Poitiers—Paryż, 1835—43.
29. PRZEGLĄD POWSZECHNY. Pismo naukowe, literackie i artystyczne. Wyd. J. I. Kraszewski. Drezno, 1866.

30. PRZEGLĄD RZECZY POLSKICH. Wyd. Elżanowski Sew. Paryż, 1857—63.
31. PSZONKA. Red. L. Zienkowicz (i inni). Strasburg—Paryż, 1839—44.
32. RECORD, THE HULL POLISH . . . Hull, 1832—33.
33. ROCZNIK EMIGRACJI POLSKIEJ. Pismo polityce i literaturze narodowej poświęcone. Red. A. Jełowicki. Paryż, 1836—37. Od r. 1837 p. tyt. S.: Wiadomości krajowe i emigracyjne, pismo historyczne i literackie. (Estr. nie zaznacza, że Wiadom. kraj. i emigr. są dalszym ciągiem „Roczn. Emigr. Polsk.“).
34. ROCZNIK TOWARZYSTWA HISTORYCZNO - LITERACKIEGO W PARYŻU. Red. Br. Zaleski. Paryż—Poznań, 1866—79.
35. ROCZNIKI POLSKIE z lat 1857—1861. Paryż, 1865.
- ROZBIÓR KWESTYJ T. D. P. vide TOWARZYSTWO DEMOKRATYCZNE POLSKIE.
36. ROZMAITOŚCI SZKOCKIE. Pismo poświęcone cnocie, naukom, użytkowości i rozrywce. Red. F. A. Wolski. Glasgow, 1843.
37. RZECZPOSPOLITA POLSKA federacyjna demokratyczno-socjalna w pośrednictwie Stanów Zjednoczonych Sławiańskich i Ludzkości. Red. L. Bulewski. Genève, 1869—70.
38. SKARBIEC HISTORII POLSKIEJ. Wyd. K. Sienkiewicz. Paryż, 1839—40.
40. TERAŹNIEJSZOŚĆ I PRZYSZŁOŚĆ. Przegląd polityczny. Red. Br. Trentowski. Paryż, 1844—47.
41. TOWARZYSTWO DEMOKRATYCZNE POLSKIE. Wyd. Szydłowski. Paryż, 1832—33.
42. TOWARZYSTWO DEMOKRATYCZNE POLSKIE. Paryż—Poitiers, 1836—41. (Kucharzewski p. t. Kwestye w T. D. P. rozbiegane).
43. TYDZIEŃ polityczny, naukowy, literacki i artystyczny. Wyd. J. D. Kraśzewski. Drezno, 1870—71.
44. [TYGODNIK BEZANSONSKI]. Wyd. J. Meyzner. Besançon, 1833.
- WIADOMOŚCI HISTOR. I LITER. vide POLSKA, MŁODA.
- WIADOMOŚCI KRAJOWE I EMIGR. vide ROCZNIK EMIGRACJI POLSKIEJ.
45. WIADOMOŚCI POLSKIE. Red. F. Wrotnowski (i inni). Paryż, 1855—61.
- WIADOMOŚCI POLSKIE — przedruk — vide ROCZNIKI POLSKIE.
46. WYWOD SŁOWNY ROZPRAW I AKTA PUBLICZNE EMIGRACJI POLSKIEJ. Red. Żółkiewski M. i inni. Paryż—Bruxella, 1843—46. (Liczne dodatki nie notowane u Estr.; pozatem »Oświadczenie Emigracji polskiej« u Estr. datowane 27 lutego 1846 r., egz. kórnicki daty dnia i miesiąca nie posiada).

47. ZBIOR PAMIĘTNIKÓW I PISM URZĘDOWYCH dotyczących Emigracji Polskiej. Poitiers, 1834.
48. ZBRATNIENIE. Pismo poświęcone sprawie polskiej... Red. L. Królikowski i inni. Paryż, 1847—48.
49. ZIEMIANIN WSZERADA. Pismo poświęcone gospodarstwu, rolnictwu, rzemiosłom, rękodzielnictwu, przemysłowi, sztukom, oraz innym potrzebom życia potocznego. Wyd. H. Kałusowski. Bruxella. 1837. (Bibl. Kórn. posiada zeszyty I i III. Estr., a za nim Kucharzewski podają tylko zesz. I i II. Noworoczn. Demokr. natomiast podaje zesz. 4).